

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію **ФІНОГЕНОВА Олега Михайловича**

**«Західно-Українське товариство Ліги Націй: організаційні засади та
напрями діяльності»**

подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

(доктора філософії)

за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Детальний аналіз дисертаційної роботи Фіногенова О. М. «Західно-Українське товариство Ліги Націй: організаційні засади та напрями діяльності» дозволяє сформулювати наступні узагальнені висновки щодо актуальності дослідження, рівня обґрунтованості основних висновків, рекомендацій, достовірності, наукової новизни, практичного значення, а також загальної оцінки роботи.

1. Актуальність теми дослідження.

Представлена до захисту робота Фіногенова О. М. актуальною з огляду на важливість всебічного вивчення міжнародного аспекту історії українського руху у міжвоєнний період, яке сьогодні є одним із пріоритетних напрямків української історіографії модерної доби. Дослідження дає можливість глибше з'ясувати ширшу проблему – як вдалося українському політикуму, після поразки Української революції 1917–1921 рр. і при несприятливій міжнародній кон'юктурі, зберігати актуальність українського питання у світовій політиці. Відтак, ґрунтовне вивчення організаційних засад, ідеологічних позицій та діяльності Західно-Українського товариства Ліги Націй, яке здійснив у своїй дисертаційній роботі автор, є, з цього огляду, надзвичайно актуальним і очікуваним.

Робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та НДР «Міжнаціональні відносини в Україні у XX – на початку XXI століть.

Західні землі» (номер державної реєстрації 0118U003905). Тема дисертації у цілому відповідає науковій спеціальності – історія України.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації.

Аналіз змісту дисертації, опублікованих праць та автореферату підтверджує обґрунтованість результатів та висновків щодо оцінки організаційних засад та напрямків діяльності Західно-Українського товариства Ліги Націй.

Структура дисертаційної роботи, побудована за проблемно-хронологічним принципом, є логічною, обґрунтованою і відповідає специфіці комплексного дослідження даного питання. Дисертаційне дослідження складається з переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (480 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 221 сторінка, із них – 179 основний текст.

У вступній частині автор переконливо обґрунтував актуальність, предмет та об'єкт дослідження, його мету та завдання, практичне значення роботи.

У першому розділі здійснено критичний аналіз історіографії, джерел та сформульовано методологію дослідження (с. 19–59). Оцінюючи стан наукової розробки проблеми, автор слушно відзначив, що діяльність ЗУТЛН на міжнародній арені у першій половині 1920-х рр. висвітлена в українській та зарубіжній історіографії фрагментарно. Вчені-історики та політологи розглядаючи питання, пов'язані з міжнародною діяльністю ЗУТЛН обмежувались на загал відомими фактами за відсутності комплексної оцінки.

На підставі аналізу української та зарубіжної історіографії, автор умовно виокремив наукові праці, які, конкретно чи контекстуально стосуються досліджуваного питання, на чотири тематичні групи: 1) узагальнюючі роботи, в яких висвітлено політичну історію України ХХ ст.; 2) дослідження, присвячені зовнішньополітичним аспектам української революції 1917 – 1921 рр., дипломатичній діяльності еміграційного уряду ЗУНР, міжнародній ситуації після завершення Першої світової війни; 3) історико-політологічні праці, які відображають обставини проголошення ЗУНР, перебіг польсько-української

війни 1918–1919 рр., висвітлюють передумови утворення ЗУТЛН та, суспільно-політичні процеси на західноукраїнських землях у першій половині XX ст.; 4) спеціальні дослідження, які безпосередньо присвячені діяльності ЗУТЛН. Слід відзначити, використання дослідником широкого переліку праць польських істориків, які зі своїх позицій оцінювали зовнішню та міжнаціональну політику Другої Речі Посполитої та її внутрішньополітичний контекст.

Дослідницькі завдання дисертанта обумовили широкий спектр використаної джерельної бази: документи архівних збірок Києва, Львова та Варшави; епістолярні джерела, опубліковані документи, матеріали різного роду інституцій українських організацій, українська періодика та мемуаристика. Співставлення наукової літератури та різноманітних репрезентативних джерел, цілий ряд яких уперше введено до наукового обігу, дало можливість глибше та об'єктивніше дослідити тему.

Застосовані автором теоретико-методологічні засади дослідження є сучасного рівня й відповідають специфіці обраної теми.

У другому розділі дисертації О. Фіногенов розглянув передумови та обставини утворення Західно-Українського Товариства Ліги Націй (далі – ЗУТЛН) у контексті тогочасних міжнародних правових та політичних трансформацій, які відбувалися після завершення Першої світової війни (с. 60–97).

Геополітичні зміни 1919–1922 рр., детерміновані результатами війни, позиціями та прагненнями країн Антанти, як її переможців, були зафіксовані рішеннями і системами договорів Паризької мирної конференції. Метою створеної, за ініціативою президента США Вудро Вільсона, міжнародної наднаціональної організації – Ліги Націй було сприяння виконанню й дотриманню цих договорів й стати своєрідним майданчиком для перемовин у вирішення актуальних проблем світової політики. Суб'єктами Ліги Націй були власне не нації, а держави. Членом цієї організації могла бути кожна незалежна держава, за умови, що вона декларативно гарантувала дотримуватись міжнародних зобов'язань та приймала встановлені організацією правила про військові, морські та повітряні збройні сили.

Українці Галичини та Наддніпрянщини сподівалися, що саме Ліга Націй стане тією міжнародною силою, що справедливо розв'яже «українське питання». Як слушно відзначив дисертант, неправомірне, в плані декларованих вільсоновських принципів, рішення Паризької мирної конференції щодо українських територій стало політичним підґрунтям для утворення ЗУТЛН. Голова Української Національної Ради Євген Петрушевич, який створив еміграційний уряд у Відні плекав надію на справедливі рішення Ліги Націй щодо Східної Галичини. Через ідейно-політичні суперечності з наддніпрянським політиком щодо статусу окремих українських територій, не вдалося створити діяльний Союз товариств Ліги Націй українських земель. Відтак оточення Є. Петрушевича, яке займало провідні позиції в закордонній групі УНТП ініціювало утворення товариства яке б мало репрезентувати прагнення національно-державницьких сил Західної України. Вагу цьому рішення підсилювала важлива обставина. Західні лідери ухилялися від прямих офіційних контактів з еміграційним урядом, а ЗУТЛН отримало можливість стати його репрезентантом на міжнародному рівні. До складу ЗУТЛН увійшли впливові діячі ЗУНР-ЗОУНР, які у той час перебували на еміграції у Відні і належали до середовища уряду Є. Петрушевича.

Створення ЗУТЛН, мало конкретну мету і завдання: розширення впливу на міжнародному рівні екзильного уряду ЗУНР задля сприяння вирішення проблеми державного статусу Східної Галичини на користь українців.

Третій розділ дисертації присвячений вступу ЗУТЛН до Союзу Товариств Ліги Націй (СТЛН) та діяльності в цій інституції. Завдяки наполегливим зверненням до СТЛН та інших національних товариств, українські еміграційні діячі домоглися ухвалення рішень, які уможливили вступ до цієї структури двох українських організацій та закладення політико-правового підґрунтя їх повноправного членства. ЗУТЛН, зокрема, прийняли до складу СТЛН, всупереч спротиву аналогічного польського товариства.

Дисертант чітко конкретизував специфіку та форми діяльності ЗУТЛН: участь у конференціях СТЛН; зустрічі членів товариства з міжнародними політиками під час проведення конференцій та нарад керівних органів СТЛН;

підготовка звернень до інституцій країн Антанти з вимогою перегляду міжнародних договорів, які визначали статус Східної Галичини у післявоєнний період і критикою національно-культурної політики Другої Речі Посполитої. Діяльність ЗУНТЛ уможливлювала співпраця з партіями Західної України національно-державного спрямування. Політичний актив краю подавав актуальні факти про дискримінаційну політику влади Другої Речі Посполитої щодо українців, які ставали аргументованою підставою для підготовлених ЗУТЛН численних нот-протестів, спеціальних звернень до урядів і парламентів держав світу. (с. 107–125).

Сумнозвісне рішення Ради Послів країн Антанти від 14 березня 1923 р. щодо передачі Східної Галичини до складу Другої Речі Посполитої кардинально змінило статус ЗУТЛН. Втрата міжнародної суб'єктності краю спричинила вимушене призупинення членства ЗУТЛН у складі СТЛН. Апелювання українців щодо невиконання Польщею зобов'язань надання краю автономії було без результативним, аргументи ЗУТЛН підтримали незначна астина делегатів СТЛН, а питання членства ЗУТЛН у Союзі перенесли на пізніше терміни (с. 126–135).

Активізація діяльності ЗУТЛН у напрямі поновлення членства у СТЛН у другій половині 1923 р. – на початку 1924 р. не була успішною, до того ж, організацію ослаблювали внутрішні конфлікти (с. 135–146).

У п'ятому розділі автор висвітлив наслідки рішень Ліонського конгресу СТЛН (27 червня – 4 липня 1924 р.) для подальшої долі ЗУТЛН. Наполеглива артикуляція західноукраїнської репрезентації до міжнародної спільноти щодо фактів антиукраїнської політики Другої Речі Посполитої не була почутою. Українське питання зняли з порядку денного нарад конгресу й ЗУНТЛ остаточно виключили зі складу СТЛН (с. 147–160).

У другій половині 1920-х рр. наполегливі звернення на адресу Президії СТЛН, Ради Ліги Націй, які виходили з середовища українських національно-державницькими партій мали насамперед пропагандивне значення. Представники ЗУТЛН не зуміли ані відновити своє членство у СТЛН ані реалізувати проект створення нової міжнаціональної репрезентації т. зв.

недежавних народів у Львові також був безуспішним. Натомість в українському суспільстві у другій половині 1920-х рр поважною силою стали УНДО та УСРП. Входження депутатів цих партій до польського сейму та сенату відсунуло ЗУТЛН на маргінес української політики і ця організація, врешті, припинила свою діяльність (с. 160–175, 178).

3. Ступінь наукової новизни результатів дисертаційної роботи.

Дисертація характеризується логічним та послідовним викладом матеріалу, добрим науковим стилем, аргументованістю висновків, які мають безперечну наукову новизну та є завершеною і самостійною роботою. Зміст автореферату є ідентичний основним положенням дисертації.

Наукова новизна представлених у дисертації результатів зумовлена обґрунтованістю теоретичних положень, сукупністю поставлених завдань та засобами їх розв’язання.

У дисертаційній роботі Фіногенова О. М.

Уперше в українській історичній науці:

- висвітлено заходи ЗУТЛН у 1920-х рр. задля вирішення українського питання у контексті діяльності у СТЛН;
- з’ясовано організаційні та ідеологічні засади ЗУТЛН;
- досліджено вплив міжнародної ситуації та окремих чинників на динаміку та характер діяльності товариства;
- запроваджено до наукового обігу величезну кількість маловідомих фактів з історії утворення та діяльності Західно-Українського товариства Ліги Націй, з використанням неопублікованих документів з архівних збірок Києва Львова та Варшави, опублікованих документів і матеріалів, мемуаристики, українських періодичних видань 1920-х рр.

Уточнено:

- роль українських політичних партій, громадських організацій в сприянні актуалізації українського питання на міжнародному рівні;
- ставлення національно-державницьких сил Західної України до специфіки політичного курсу та міжнаціональних практик Другої Речі Посполитої в першій половині 1920-х рр.;

Новий рівень розвитку отримали:

- питання специфіки українсько-польських взаємин у політичній та соціокультурній сферах 1920-х рр.;
- проблема консолідації національно-державницьких сил Західної України у міжвоєнний період ХХ ст.;
- факти біографії, зокрема, пов'язані із зовнішньополітичною діяльністю, провідних діячів ЗУТЛН.

4. Теоретична цінність та практичне значення наукових результатів.

Обґрунтовані у дисертації Фіногенова О. М. положення та висновки безумовно мають наукове та практичне значення.. Теоретична цінність дисертаційної роботи полягає у тому, що застосовані методи дослідження дозволили автору всебічно і комплексно розкрити поставлені на розв'язання завдання.

Сформульоване автором практичне значення дисертаційної праці дійсно вагоме й не викликає заперечень. Конкретно-фактичний матеріал та висновки праці можуть використовуватися у подальших наукових розробках з історії суспільно-політичних процесів у Європі в міжвоєнний період ХХ ст., політологічних, регіональних та інших дослідженнях при написанні узагальнюючих праць з історії України, Польщі, міжнародних відносин. Матеріали дисертації можуть бути використані при підготовці нормативних курсів з новітньої історії країн Європи, теорії та історії політичних партій, порівняльної політології, а також у практичній діяльності сучасної української дипломатії та громадських організацій.

5. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях. Основні результати дисертаційної роботи Фіногенова О. М. достатньою мірою відображають наукову новизну, сутність, теоретичне та практичне значення результатів дослідження викладені у 7 наукових публікаціях, із них 5 – у фахових виданнях ДАК МОН України та збірниках статей, які включені до міжнародних наукометричних баз даних. Апробація результатів дослідження здійснена під час обговорення на засіданнях відділу

новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, окремі положення – на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях,

6. Дискусійні питання та зауваження щодо змісту дисертації.

У цілому, дисертаційна робота є завершеним цілісним науковим дослідженням. Втім, у результаті аналізу змісту дисертаційної роботи Фіногенова О. М., віддаючи належне високому рівню її підготовки, вважаємо доцільним відзначити наступні дискусійні питання, висловити зауваження та побажання:

1. Підтверджуючи репрезентативність джерельної бази дисертаційної праці, звертаємо увагу на потребу використання важливого наративного документа: щоденника історика Мирона Кордуби, який зберігається в Державному архіві Львівської області (ф. 2923, оп. 1, спр. 2). Вчений не брав безпосередньої участі в роботі еміграційних товариств, але досить критично відобразив реакцію львівського українського політикуму на міжнародні заходи еміграційного уряду Є. Петрушевича.
2. У підрозділі 2.1 дисертаційної праці, де йдеться про вплив геополітичних змін (1919 – 1922) на утворення та діяльність Ліги Націй, слід було відзначити той факт, що політичну вагу цієї організації послаблювала поступова втрата інтересу до її роботи з боку ініціатора та початкового спонсора – США. Так само Велика Британія не підписала Женевського протоколу 1924 р. про мирне врегулювання конфліктів. Відтак, жодного разу протягом існування Ліги Націй, названі держави та Франція, як три найвпливовіші тоді світові сили не діяли в цій міжнародній структурі узгоджено.
3. Варто було б з'ясувати, чому головна ініціатива створення ЗУТЛН виходила із середовища саме закордонної групи УНТП, а не з іншої еміграційної структури – Закордонної групи Української Національної Ради, яка у той же час діяла в австрійській столиці.

Як бачимо, висловлені рекомендації та зауваження не заперечують ключових положень дослідження, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи та автореферату, а також наукових праць опублікованих автором за темою дисертації.

Обґрунтованість наукових положень та висновків, а також їхня достовірність дають підстави стверджувати, що робота Фіногенова О. М. є цілком самостійною науковою працею і розв'язує важливу наукову проблему.

7. Відповідність роботи встановленим вимогам та загальний висновок. Дисертація «Західно-Українське товариство Ліги Націй: організаційні засади та напрями діяльності» є самостійною дослідницькою роботою, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою кабінету Міністрів України № 567 від 24.0.2013 р. та зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабміну від 19.08.2015 р. № 656, а дисертант Фіногенов Олег Михайлович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

5 листопада 2020 р.

Офіційний опонент

кандидат історичних наук,

доцент кафедри новітньої історії України

імені Михайла Грушевського

Львівського національного

університету імені Івана Франка

О. Й. Павлишин

